

## ԳԱՐԵԳԻՆ Ա ԿԱԾՈՂԻԿՈՍԻ ԱՅՅԸ ԳՅՈՒՄՐԻ՝ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐԻ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻ ԱՌԻԹՈՎ

Դեկտեմբերի 7-ին Վեհափառ Հայրապետն ուղևորվեց Գյումրի՝ նախ իր հարգանքն ընծայելու 1988 թվականի դեկտեմբերի 7-ի ամսվոք երկրաշարժի զոհերի հիշատակին, ապա հուսադրելու, մխիթարելու և նոր աշխատանքների ու իրագործումների հավատքով ոգևորելու այդ շրջանի իր զավակներին։ Այս առիթով Նորին Սրբությանն ընկերակցում էին Մայր Աթոռի դիվանապետ Ներսես արք. Պողոսյանը և Մայր Աթոռի միաբաններ Անուշավան արք. Ժամկոչյանն ու Գևորգ արկ. Կյուրեղյանը։

Գյումրի քաղաքի մուտքին Հայոց Հայրապետին դիմավորելու էին եկել Օիրակի թեմի Առաջնորդ Գրիգորիս արքեպիս. Բունիաթյանը, Փառեն ծ. վրդ. Ավետիքյանը, Գյումրիի Հայ Կաթողիկե Եկեղեցու պետ Գեորգայան և Ներսես արքեպիս. Ներսիսյանը։

Վեհափառ Հայրապետը նախ այցելեց երջանկահիշատակ Վազգեն Ա Հայրապետի անվան նոր կառուցվող դպրոց։ Ապա Նորին Սրբությունն առաջնորդվեց դեպի Գյումրիի գերեզմանատուն։

Գերեզմանատանը Վեհափառ Հայրապետին դիմավորեցին ՀՀ Ազգային Ժողովի փոխնախագահ Արա Սահակյանը, Օիրակի մարզի մարզպետ Արարատ Գոմցյանը, Գյումրիի քաղաքապետ Միքայել Վարդանյանը, նախարարներ և պետական, պաշտոնական այլ անձինք և բազմաթիվ հավատացյալներ։

Նորին Սրբությունը ծաղկեպսակ գետնոց զոհերի հիշատակը հավերժացնող խաչքարին և կատարեց հոգեհանգստյան արարողություն։

Այնուհետև Վեհափառ Հայրապետը գերեզմանատնից ուղևորվեց Գյումրիի Յոթվերք Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի, մասնակցելու Սուրբ Պատարագին։ Հընթացս Սուրբ Պատարագի Նորին Սրբությունն իր հայրական մխիթարության խոսքն ուղղեց սրտախոց իր զավակներին՝ ասելով, որ «*վիշտը բնական է, բայց դրանով մարդ չի կարող ապրել և դրա տարապայման գորացումը մեր մեջ բանական չէ։ Մեր միտքը կա, մեր կյանքը կա, մեր զավակները կան, մեր Հայրենիքը կա, մեր կյանքը դեպի առաջ կերթա և միայն պատմական հիշողությամբ չի կարելի ապրել։ Տեղին է ասված՝ «կյանքը կարող էս հասկանալ էտ մայելով, բայց կյանքը չես կարող ապրել առանց առաջ մայելու»։*

Հավարտ Սրբազան Պատարագի Հայոց Հայրապետն այցելեց և օրհնեց նորաբաց Ծախմատի Տունն ու նոր կառուցված բնակելի շենքերից մեկը։

Երեկոյան ժամը 17.00-ին Վեհափառ Հայրապետը, ավարտելով Գյումրիի իր աղետյալ, բայց վերականգնումի շունչով ապրող զավակներին կատարած հուսադրիչ և մխիթարական այցելությունը, վերադարձավ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին։

## ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՔԱՐՈՁԸ ԳՅՈՒՄՐԻԻ Ս.

### ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

Միրելի հոգևոր առաջնորդ սրբազան, հոգևոր եղբայրներ, մեծարգոյ փոխնախագահ Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի, հարգարժան պարոն մարգպետ Ծիրակայ մարզի, քաղաքապետ, նախարարական կազմի անդամներ, քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ և շատ սիրելի ու թանկագին եղբայրներ և քոյրեր ի Քրիստոս և ի Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի.

Հոգեկան խոր ապրումներով ես կանգնել եմ այժմ այս խորանի վրայ և յայտնում եմ ձեզ, որ ձեզ նայելուց առաջ, ձեզ դիտելուց առաջ ես գտնուեցի գերեզմանատնում՝ հոգեկան աչքերով դիտելու համար նրանց, ում մենք այլևս չենք կարող ֆիզիկական աչքերով տեսնել: Գնացի, խոնարհուեցի նրանց յիշատակին գերեզմանատնում: Գալիս եմ ձեզ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից՝ անցնելով յիշատակի այն կոթողից, որ գերեզմանատնում է և որտեղ սակայն ես չեմ կարդում մահը, միտքս չեմ սկսում, չեմ կենտրոնացնում մահուան վրայ, այլ մահուան հայելիի միջից ապրողների կեանքին ու գալիքին վրայ: Մեր անմահ բանաստեղծներից Պարոյր Սևակն ասել է. «Ողբամ մեռելոց» և ապա աւելացրել է՝ «Կոչեմ ապրողաց»:

Այսօր, երբ ես եկել եմ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից, ձեզ եմ բերում մեր Եկեղեցու հոգևոր կենտրոնի և անով ներկայացուած մեր ամբողջ հայ ժողովրդի և՛ Հայաստանում, և՛ Արցախում, և՛ արտասահմանում, մեր ժողովուրդի սէրը և զօրակցութիւնը: Եկել եմ ձեզ մխիթարելու, ինչպէս ասում է ժողովուրդը: Մխիթարութիւն բառը գրաբար իր իմաստով նշանակում է քաջալերութիւն, ոչ թէ սփոփանք, ոչ թէ կրաւորական մի հոգեվիճակ, այլ սրտապնդող, զօտեպնդող ոյժ: Սուրբ Հոգին «Մխիթարիչ» է կոչուել: Նա, որ կը զօրացնի մեզ, նա, որ ոյժ կը տալ մեզ: Եկել եմ այդ մխիթարութիւնը գրաբարեան հասկացողութեամբ մեր Սուրբ Հայրերի դասական լեզուով հասկացուած իմաստով բերելու ձեզ, զօրացնելու, զօրաւիճ կանգնելու, աջակից դառնալու ձեր բոլոր այն ջանքերին, որոնք սկսում եմ դէպի կեանք և դէպի ապագայ:

Երբ ես մտածում էի, թէ Աստուածաշունչ Մատենանից ինչ խօսքի վրայ կարող եմ ձեր ուշադրութիւնը բնեռել, որպէսզի այդ խօսքի վրայ մտածէք և՛ մտածումի, խորհրդածութեան միջից՝ նոր ոյժ ստանաք, կեանքի իմաստը առաւել պայծառ հասկանաք, ընտրեցի Մատթէոսի Աւետարանի այն հատուածը, որտեղ մի սքանչելի, անմախքնաւոր և խորապէս թելադրական պատկեր է ներկայացնում Աւետարանիչը: Ասում է, թե երբ մարդիկ և ազգեր մի օր ներկայանան դատաւորին, թագաւորին, թագաւորը նրանց միջից ոմանց պիտի ընտրի և իր աջ կողմը նստեցնի և ուրիշներին պիտի ընտրի և իր ձախ կողմը պիտի նստեցնի: Դա խորհրդանշական կէրպով ցոյց է տալիս արդարեւորին և մեղաւորներին: Թագաւորը դառնում է աջ կողմում եղողներին և ասում է. «Եկալք, օրհնեալք Հօր իմոյ, Ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ

զարքայութիւնն» («Եկէ՛ք, իմ Հօր օրհնեալնե՛ր, ժառանգեցէ՛ք աշխարհի սկզբից ձեզ համար պատրաստուած արքայութիւնը, որովհետեւ, - անկացնում է,- քաղցած էի, եւ ինձ ջուր տուիք՝ խմելու. օտար էի, եւ ինձ ձեր մէջ առաք, մերկ էի, եւ ինձ հագցրիք, հիւանդ էի, եւ ինձ տեսնելու եկաք, բանտում էի, եւ ինձ այցի եկաք») (ՄԼՍԹ. ԻԵ 34-36): Եւ այդ մարդիկ դառնում են և թագաւորին ասում են. «Տէ՛ր, ե՞րբ տեսանք քեզ քաղցած ու կերակրեցինք, կամ՝ ծարաւ եւ ջուր տուեցինք. ե՞րբ տեսանք քեզ օտար եւ մեր մէջ առանք, կամ՝ մերկ եւ հագցրինք. ե՞րբ տեսանք քեզ հիւանդ կամ բանտի մէջ ու եկանք քեզ այցի» (ՄԼՍԹ. ԻԵ 37-39): Այն ատեն պատասխան կ'ուտայ թագաւորն և կ'ասի նրանց. «Եշմարիտ եմ ասում ձեզ, քանի որ իմ այս փոքր եղբայրներից մէկին արեցիք այդ՝ ի՛նձ համար արեցիք» (ՄԼՍԹ. ԻԵ 40-41):

Աստծու սէրը միայն այն ատեն տեսանելի կը դառնայ, երբ այն մարդոց ծառայութեան միջից կ'արտայայտուի: Եւ Աւետարանն ուրիշ տեղում ասում է. «Եթէ մէկն ասի, թէ սիրում է Աստծուն, եւ ատի իր եղբորը, որին տեսնում է, ինչպէ՛ս կարող է սիրել Աստծուն, որին չի տեսել» (Ա ՀՈՎՀ. Գ 20): «Եթէ դու ասում ես, թէ Աստծուն սիրում ես, Աստծուն, որ չես կարող տեսնել, և սակայն չես կարող քո եղբորը սիրել, որին տեսնում ես, քո սէրը կեղծ է», որովհետեւ ճշմարիտ սէրը Աստծու հանդէպ՝ կ'անցնի՝ մարդկանց հանդէպ ցոյց տրուած սիրոյն մէջէն:

Այսօր եկել եմ ձեզ, որպէսզի մեր բոլորի մտածումները և՛ այս Եօթները Մ. Աստուածածին եկեղեցում, և՛ Հայաստանի բոլոր կողմերում, և՛ արտասահմանի մեր ողջ հայութեանը ուշադրութիւնը սեռեցնու այն ճշմարտութեան վրայ, որ սէրը արժէք ունի, երբ կեանքով կը թարգմանուի, սէրը իմաստ ունի, երբ խաչով կ'արտայայտուի, սէրն իր գերազոյն իմաստին կը հասնի, երբ գործով կը պսակուի: Ժիսուս սիրեց և՛ խաչունէ՛ց: Աստուած սիրեց և՛ մա՛րդ դարձաւ, մեզ պէս եղաւ, մեր վերքերը դարմանեց, մեզի բերաւ ճշմարտութիւնը: Դուք Գիւմրիում և երկրաշարժից տուժած այլ շրջաններում ոչ թէ Եօթներ ունէք, այլ՝ եօթանասուն անգամ եօթը վերք ունէք: Աւետարանական բառերից եմ վերցրել այս բառերը՝ «եօթանասուն անգամ եօթը», որը Աստուածաշնչական արտայայտութիւն է և կը նշանակի անհոուն, անչափելի թիւ: Բայց վերքերն եղել են, վերքերը գալիս են ոչ թէ մնալու մեր մէջ, այլ դարմանուելու մեզանով: Մարդու արժանիքը վերք ստանալը կամ չստանալը չէ: Մարդ չի կարող մարդ լինել և չփրաւորուել: Դա անկարելի է, հրեշտակ չենք: Բայց մարդու արժէքը այն ատեն կը յայտնուի, երբ վերքի տակ նա չի ընկճուի, այլ վերքը դարմանելու կամքով կը գօտեպնդուի: Ոչ թէ մեղք չգործելն է մարդու արժանիքը, ոչ ոք կայ անմեղանչական, մարդը ինքն իր բնութեամբ իսկ մեղանչական է, բայց մարդու արժէքը մեղքից վեր կանգնելն է, յաղթելն է նրան և ոչ թէ յաղթուիլը նրանով:

Եթէ մեր պատմութեան վերքերը բանանք, ոչ մի պատմաբան կարող է բացատրել, թէ մենք վերքերից ինչպէս չմեռանք: Ի՛նչ վերքեր է ստացել Հայաստանը: Պատմութիւնը քացէք, էքերը պրպտեցէք: Մեր պատմիչներից շատերը ողբասացներ են եղել: «Ողբամ զքեզ, Հայոց Աշխարհ», - գրել են, մեր ցաւն են երգել, մեր տառապանքն են երգել:

Եթե մի մարդ տրամաբանորեն նայի, չի կարող ըմբռնել, որ այդ ժողովուրդը կարող էր ապրել: Ապրեցի՜նք, ապրո՛ւմ ենք և էլի պիտի՝ ապրենք, որովհետև վերականգնումի, յարութեան հաւատ ունենք, որով չենք ընկճուի ցաւի տակ: Ընկճուիլը մարդու անվայել է, քրիստոնեայ մարդու և հայ մարդու: Ուրիշ տեղ ասել եմ, կարծում եմ նաև այս տաճարում էլ ասել եմ, բայց էլի կրկնելու մէջ անպատեհութիւն չեմ տեսնի, որ հայութիւն և յուսահատութիւն այնպէս են իրար հետ, ինչպէս ջուրը և կրակը, չեն կարող ներդաշնակուել: Հայ լինել և յուսահատուել կեղծ հայ լինել կը նշանակի: Հայի կեանքի փիլիսոփայութիւնը եղել է տառապանքը յաղթելու, վերքը դարմանելու, աներակը վերաշինելու քաղաքականութիւնը, ամբողջ հոգեբանութիւնը և կենսափիլիսոփայութիւնը:

Այո՛, ցաւը, վիշտը մարդկային են և բնական: Այսօր, երբ ես գերազմանաւորում մտայ, տեսայ հայ մայրեր, տեսայ հայ քոյրեր, որոնք իրենց գլուխը դրել էին քարերի վրայ և լաց էին լինում: Դա բնական է: Մարդկային լինել և յուզուել, մանաւանդ այդպիսի կորուստների, աղէտի առաջ, դա անբնական պիտի լինէր: Բայց եղբայրներ և քոյրեր, յուզումը, վիշտը մի մասն է մարդու հոգեխառնութեանը: Դրանով մարդ չի կարող ապրել: Բնական է վիշտը: Դրա տարապայման աստիճան գորացումը մեր մէջ՝ բնական չէ: Մեր մի՛տքը կայ, մեր կեա՛նքը կայ, մեր զաւակնե՛րը կան, մեր հայրենի՛քը կայ: Մեր կեանքը դէպի առաջ կ'երթայ. պատմական յիշողութեամբը միայն կարելի չէ կեանք ապրիլ: Մի շատ մեծ գիտնական փիլիսոփայ մարդ ասել է մի տեղ. «Կեանքը կարող ես հասկնալ ետ նայելով, բայց կեանքը չես կարող ապրել առանց առաջ նայելու»: Կեանքին իմաստը կը հասկնաս պատմութիւնը կարդալով, բայց կեանքը չես կարող ապրել միայն պատմութիւնը յիշելով: Մեր առաջ կան պարտաւորութիւններ: Աստուած տուել է մեզ այս կեանքը որպէս գերագոյն բարիք: Ինչո՞ւ համար ենք ցաւում, երբ կեանք է կորսւում: Որովհետև գերագոյնը մեր եղածին և ունեցածին՝ մեր կեանքն է: Մի անգամ մի գորավար, երբ մի քաղաք էր պաշտպանում, երբ թշնամու բանակը պարիսպները խորտակեց և ներս խուժեց, քաղաքի բոլոր զինուորները սպանուեցին, գորավարն ասեց. «Վերջին զէնքս ունեմ, վերջին զէնքովս եմ կոռուելու՝ կեանքովս»: Եւ կեանքը տուեց, գերագոյն զէնքը մարդուն, Աստծու տուած զէնքը: Պէտք է գուրգուրանք կեանքի վրայ: Այսօր ես այս բեմից ողջ աշխարհի մեր ժողովրդին, որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, որպէս հոգևոր հայր ամենեցուն, պարտք եմ զգում կոչ անել, որ վեր դասեն բոլոր տեսակի մտածումներից, բոլոր տեսակի հաշիւներից հայութեան, հայրենիքի և հայրենիքի այս տուժուած բաժնին՝ Գիւմրիի շրջանին վերականգնումը: Դա պէտք է լինի պատի՛ւը մեր հայութեան: Դա ոչ թէ միայն պարտք է, այլ պատիւ է նաև: Աշխարհում օտար ազգերին պիտի ասենք, «մենք մեր տունը վերաշինեցինք»: Եթէ չպիտի կարենանք աներակները վերաշինել, ո՛ր է մեր հայութիւնը, ո՛ր է մեր մարդկութիւնը:

Կեանքին կառչած մնացէ՛ք, ձեր երեխաների հոգսը ձեր կեանքին հետ շաղախեցէ՛ք. գիւմրեցիներից բացի, կոչ եմ անում ձեր բոլոր եղբայրներից և առանց տարբերութեան հայաստանցիի կամ արտասահմանցիի,

նա, որ իր մէջ հայի արիւն է կրում, նա, որ այդ հաւատքն է հայութեան իր մէջ զգում, նա, որ հայութեան ապրումն է իր մէջ ծաղկեցնում, թող վաւերական հայ լինի այսօր և իր պարտքը կատարի հանդէպ Գիւմրիի և այս տարածաշրջանի մեր ժողովրդի կարիքներին: Եկէք, եղբայրներ և քոյրեր, մենք լինենք իրատես և նաև յառաջատես:

Եկէք լծուինք աշխատանքի, ծրագրեալ գործունէութեան: Ես այստեղ, և այս առիթով պարտք եմ համարում իմ գնահատանքը յայտնել մեր պետութեան, որ իր հոգածութեան առարկան է դարձրել Միրակի մարզը: Ընորհակալութիւններս յայտնում եմ բոլոր այն եկեղեցիներին, բոլոր այն բարեսիրական հաստատութիւններին, եկեղեցիների Համաշխարհային խորհրդին, Համաշխարհային Դրամատան ղեկավարութեանը, «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամին և բոլոր տեսակի կազմակերպութիւններին, բարեսիրական, առողջապահական, շինարարական, կրթական, մշակութային և այլ մարզերում բոլոր կազմակերպութիւններին, առանց խտրութեան, մեծ ու փոքր, որոնք բերել են և էլի շարունակում են բերել իրենց բաժինը: Ընշտ է, ցաւը մեծ է, վերքը խորն է և միջոցները ամբողջականօրէն բաւարար չեն արագօրէն ամբողջ վերքը դարմանելու, բայց դարմանումի ընթացքն է կարևորը, դարմանումի ընթացքին տրուած կարևորութիւնը, շեշտաւորումն է կարևորը:

Ես այսօր փառք եմ տալիս Աստծուն կատարուած գործի համար և պարտք եմ դնում մեզ բոլորիս վրայ, որ շարունակենք այդ պարտքը կատարել պատուով և դուրս գալ այս աղէտից հալի՝ մնան, պայծառ ճակատով, խաղաղ հոգով, առ Աստուած հաւատարմութեան և դէպի մեր ապագան և մեր գալիք սերունդներին պարտաւորութեան զգացողութեամբ:

Որևէ մէկը աշխարհումս եթէ այսօր Գիւմրիի մէջ բարիք անի, Աստուած իրեն պիտի դառնայ և պիտի ասի, Աւետարանի բառերի հետևողութեամբ, թէ հիւանդ էի, և դուք եկաք ինձ այցելութեան, ծարաւ էի և ջուր տուիք ինձ, անօթի էի և հաց տուիք ինձ, տունս քանդուել էր և տուն տուիք ինձ (ՀՄՄՏ. ՄԱՏԹ. ԻԵ 42-43): Նա, որ Գիւմրիին կ'օգնի այդ վերքը դարմանելու համար, Աստծուն ծառայած կը լինի, հայութեան ծառայած կը լինի և դատաստանի օրը Աստուած իրեն պիտի ասի. «Եկալք, օրհնեալք Հօր իմոյ, ծառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւնն ի սկզբանէ աշխարհի» (ՄԱՏԹ. ԻԵ 34) յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

\*\*\*

Հաջորդ օրը, կիրակի, Ս. Էջմիածնում մատուցված Ս. Պատարագի ընթացքում և հոգեհանգստյան արարողությունից առաջ Վեհափառ Հայրապետը խոսեց հետևյալ քարոզը՝ վերստին նվիրված վերաշինության մոյմ գաղափարին:

Հափատացեալ և սիրեցեալ ժողովուրդ Աստուծոյ,

Այսօր մենք սրտի պարտք զգացինք Մայր Աթոռի Միածնաւէ այս տաճարի կամարների մերքոյ, մեր մտքում, մեր հոգում վերակենդանացնել յիշատակը այն տասնեակ հազարներով հայ եղբայրների և

քոյրերի, որոնք սրանից ութ տարի առաջ մեզ նման ապրում, շնչում էին այս երկնքի ներքոյ և ի վերայ երկրի և յանկարծ երկրաշարժի անսպասելի, անակնկալ և տարերային ցնցումով մեկնեցին այս աշխարհից դէպի իրենց յաիտենական կեանքը:

Երեկ, եօթ դեկտեմբերի, իբրև հոգևոր հայր մեր զաւակների, գնացի Գիւմրի, եղայ երկրաշարժի զոհերի հարազատների հետ, գնացի գերեզմանատուն, սգացողների հետ եղայ Եօթվէրք Սուրբ Աստուածածին եկեղեցում, աղօթք վատուցեցինք հոգեհանգստեան արարողութեան միջից դէպի Երկնային Հայրը մեր ամենագութ՝ խնդրելով նրանից, որ մնջեցեալների հոգիները երկնքի մէջ երանաւտ բերկրանքի արժանի անի: Մեր խօսքն ուղղեցինք ապրող ժողովրդին իրենց մտքի սլաքը, ուշքի, կեանքի և գործի ուղղութիւնը դէպի կեանք հրաւիրելով և ոչ թէ միայն մահը յիշելով: Ապա գնացինք և տեսանք այն մոր քնակարանները, որոնք կառուցուում են՝ իրենց տները կորցրած և այժմ տնագործիկ մեր ժողովրդի զաւակների համար:

Այսօր, կիրակի, Սուրբ Պատարագի ընթացքում մենք այս Սրբազան Խորանի վրայ ենք զետեղում ձեր բոլորի, մեր ողջ հայ ժողովրդի աղօթքը և հայցում ենք Աստծուց ասելով. «Ո՛վ Տէր, ընդունիր նրանց հոգիները և խաղաղութեան մէջ, տուր զօրութիւն ապրողներին, յոյս մերշնչիր նրանց, կեանքի ուժ, ընկճուելու դիմաց՝ տոկունութեան առաքինութիւն, որպէսզի բոլորս միասնաբար կարողանանք յաղթել մահուան, մեր երկնաւոր Վարդապետ Յիսուս Քրիստոսի Յարութեան յաղթանակի զօրութեամբ»:

Այսօր այս Սուրբ Խորանի վրայ Սուրբ Պատարագի նշխարի և Քրիստոսի արեան վերածուող գինու մէջ մենք դնում ենք նրանց յիշատակը, որ այն մտնի, կենդանի կերպով ապրի մեր ապրող ժողովրդի գիտակցութեան մէջ թէ՛ այստեղ՝ Հայաստանում, թէ՛ արտասահմանում, բոլոր այն անկիւններում, որտեղ հայ է ապրում:

Միրելիք, երեկ իմ նայուածքը մնջեցեալներին էր ուղղուած, իսկ այժմ իմ հոգեկան մտաւոր հայեացքն ուղղում եմ ձեզ և՛ այստեղ Մայր Տաճարում ներկայ, և՛ նրանց, որոնց մէջ այս Մայր Տաճարն ապրում է, նրանց, ովքեր Սուրբ Էջմիածինը ճանաչում են իբրև իրենց ծննդավայրը, որտեղ էլ որ ապրեն՝ Միջին Արևելքից մինչև Մայրագոյն Արևելք, մինչև Հնդկաստան, Աւստրալիա, Եվրոպայից մինչև Հիւսիսային և Հարաւային Ամերիկաները, որտեղ էլ հայ ապրի, նրանց հոգու մէջ Էջմիածինը կ'ապրի: Նրա՛նց եմ ուղղում իմ խօսքը, Հայաստանի տարածքում, Արցախում, թէ արտասահմանում: Աղէտը եկաւ: Այն խափանելը մեր մարդկային կարողութիւնից և զօրութիւնից վեր էր: Մահուան դիմաց չկայ ոչ մի մարդկային ոյժ, որ կարողանա արգելք լինել: Մահը բոլորինս է: Մարդ չկայ, որ մահուան չհանգի: Մահը գալիս է տարիների գումարի և ծանրութեան պատճառով: Մեր ֆիզիկականը քնութեան օրենքով քայքայւում է: Մահը գալիս է վթարով, անժամանակ, հիւանդութեամբ, մահ գալիս է երկրաշարժով և քնական ուրիշ աղէտներով: Մահը մահ է, ինչ էլ ուզենանք ասել նրա չարիք լինելու մասին: Դա մեր մարդկային

գոյութեանը անբաժանելիորեն շաղախուած է: Բայց մեզ համար կարևորը մահը չէ, այլ՝ կեա՛նքը, Աստծու տուած կեանքը, որ երբեմն մենք մեր ձեռքերով աղարտում ենք, փչացնում: Փոխանակ Աստծոյ տուած կեանքը երջանկութեան աղբիւրի վերածելու, չարիքի ենք վերածում այսպիսի վերաբերումներով, որոնք Աստծոյ կամքին, տիեզերքի ստեղծագործութեան նպատակին հետ չեն ներդաշնակում: Մահը մի դաս է, մահը մի յուշարար է, որ մեզ սովորեցնում է կեանքի արժէքը: Ասէն անգամ, երբ գտնում եմ մի դագաղի առաջ, մի գերեզմանատան մէջ, ես չեմ մտածում երբէք մահուան մասին: Այդ դագաղից, գերեզմաններից ես կյանքի դասն եմ քաղում: Հարց եմ տալիս՝ ինչպէ՛ս եմ ես կեանքն արժնորելու, ինչպէ՛ս եմ կեանքն ապրելու, որ երբ մահը գայ, մահը ինք յաղթուի, մեր գործերով յաղթուի և սուգի տեղ մահը դառնայ մեզ համար սնուցիչ մի աղբիւր կեանքի գեղեցկագոյն իմաստի իրագործման հանդէպ մեր պարտաւորութեան մասին:

Գիւմրիի, Սպիտակի, Վանաձորի, Նալբանդի և Հայաստանի այլ քաղաքներում և գիւղերում պատահած երկրաշարժի պաշրջ մենք ետ չենք կարող դարձնել: Փչացումը, աներակումը մահ է, բայց մենք կոչուել ենք իբրև ապրող մարդիկ՝ լինի դա Սպիտակում, Վանաձորում, Գիւմրիում կամ որևէ մի տեղ, այսպէս ասած երկրաշարժի գօտում կամ Հայաստանի որևէ մասում, Երևանից մինչև չորս կողմերը մեր Հայաստան աշխարհի, Արցախում կամ սփիւռքում, մենք կոչուել ենք աներակը վերաշինելու, մահուանը մեր կեանքով յաղթելու: Դա մեր հայի ճակատի գիրն է: Ուրիշները քանդել են: Մեր Հայաստան աշխարհը կարծէք օտար զաւթիչների համար յատուկ ախորժակ ունէր, ձգողականութիւն ունէր: Բացէք մեր պատմութեան էջերը: Որքա՛ն արիւն ու անբաժնութիւն կայ այնտեղ: Բայց մի քիչ խորը մայէք. մենք միշտ աներակի միջից նոր կեանք ենք դուրս բերել: Մենք չենք քանդել, ուրիշների քանդածն ենք վերաշինել: Դա է եղել մեր հայութեան ճակատագիրը և պատիւը: Մի մեծ քիզանդագէտ, որ լավ է ուսումնասիրել Բիզանդիոնի պատմութիւնը, նաև հայ ժողովրդի պատմութիւնը, գրել է. «Հայերը շինարարների ազգ են» (a nation of builders):

Այսօր եղբայրներ, մենք գտնում ենք ոչ թէ մահուան դիմաց, այլ մեր հայ ազգի և նոր պետութեան՝ ազատ ու անկախ Հայաստանի մեր առաջ դրած պարտաւորութեան դիմաց: Առանց պարտքի ու պատասխանատւութեան գիտակցութեան, որևէ մարդ մարդ չէ: Պատասխանատւութիւն չունեցող մարդը Աստծու ստեղծած պատկերից շատ հեռու է: Այսօր ինչ է մեր պարտքը: Մեր պարտքն է մեր կեանքը վերստին կառուցել, վերակերտել մեր նոր Հայաստանը: Դրական, կառուցողական հոգեբանութեամբ պէտք է շարժուենք: Այդ հոգեբանութեամբ է պէտք մօտենանք այս ութերորդ տարեդարձի առիթով մեր պարտաւորութեան՝ հանդէպ Գիւմրիի շրջանի հայ ժողովրդին:

Այս սուրբ քեմից այսօր ես սրտի պարտք եմ զգում անձնապէս և պարտաւորութեան գծով որպէս Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

շնորհակալություն, երախտագիտություն յայտնել բոլոր նրանց, ովքեր մեզ իրենց մասնակցությունը ընձեռեցին, օժանդակությունը բերեցին վեր կանգնելու աներաժուրեան այն վիճակից, որ ութ տարիներ առաջ պարզուեց մեր Հայաստան աշխարհում, բոլոր պետություններին, անխտիր, բոլոր Եկեղեցիներին, միջեկեղեցական կազմակերպություններին, քարեաիրական, միջազգային կամ ազգային կամ հայկական հաստատություններին, որոնց քարի գործերը մենք տեսանք կատարուած աղէտի գօտում: Մենք այնտեղ յատուկ կերպով տեսանք այն վերաշինութեան աշխատանքը, որ առաջ է տարուում Համաշխարհային Դրամատան /բանկի/ և «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի կողմից: Հազարաւոր տներ, գործատեղիներ վերաշինուած են և դրա համար փառք ենք տալիս Աստծուն: Դա բաժակի լեցուն մասն է: Բայց բաժակի անելի լայն բաժիրը դեռ դատարկ է: Եթէ մենք երկու հազար թուականի՝ երկրորդ հազարամեակի փակումին, մեր երկիրը այդ աներակ վիճակի մէջ պիտի ներկայացնենք Աստծուն և մարդկութեանը, դա հայութեանը պատիւ չի բերի: Աներակեալ երկիր չպէտք է ներկայացնենք: Եւ դա բոլորի՛ս պարտքն է, որ էլ որ գտնուենք: 2001 թուականին մեր Եկեղեցու 1700-ամեակը երբ պիտի նշենք, եթէ անցեալի հազարաւոր տարիներին խունկ պիտի ծխենք, գովենք մեր հայրերի շինածները, չբաւականանանք այդ բոլորով, այլ վերաշինենք մեր այսօրուայ աներակեալ տները և եկեղեցիները, յատկապէս երկրաշարժից տուժած մեր քնաշխարհը հայկական:

Այս սուրբ քեմից կոչ եմ ուղղում համայն հայ ժողովրդին՝ ասելով. - զգացական վիճակն անցաւ, ութ տարիներն անցան: Յիշում եմ այն օրը, դեկտեմբերին, երբ այս քեմից ես խօսում էի, իմ աչքերը արցունքով էին լցուած, երբ այս Աթոռին նստած էր անելի արցունք արտաբերած երջանկայիշատակ Վազգէն Ա.-ն: Զգացական ժամանակն անցաւ: Այժմ մտքով, քանական լուրջ մտածողութեամբ, ուսումնասիրական աշխատանքով պէտք է լծուենք վերաշինութեան գործին մեր ժողովրդին առիթ և միջոց տալով, որ ինքն իր ձեռքով վերականգնի իր կեանքը:

Եթէ մի անձ գետին ընկնի, ձեռք ենք մեկնում, վեր կանգնեցնում, բայց եթէ նա մեզ չօգնի, մենք չենք կարող վեր կանգնեցնել, եթէ միայն մե՛ր ուժերին վստահի, նա չի կարող վերականգնել: Պէտք է ժողովուրդն ինքը իր կեանքի միջից ինք իրեն վերականգնի: Ուրիշների օժանդակումը, հայ, թէ օտար եղբայրների, պիտի նրա վերականգնմանը մաս կազմի, բայց այդ վերականգնման ընթացքի ճիգին չի կարող փոխարինել: Դա պէտք է լինի մեր գործելակերպի ընդհանուր ուղղությունը: Այնպիսի աշխատանքներ տանեն այնտեղ, որ տուժած մեր եղբայրներն ու քոյրերը իրենք կարողանան դառնալ ինքնագործ, ինքնաբաւ, ինքնիշխան և ոչ թէ միշտ ուրիշի մատուցածին ապաւինեն և ցուպով քայլեն: Դա առողջութիւն չէ: Առողջութիւնն այն է, երբ մի անձ, մի ազգ իր միջից է զգում իր կեանքի ոյժը: Մենք ողջունում ենք բոլոր այն ծրագրերը, որոնք մեր պետությունը և միջազգային ընկերությունը և բոլոր քոյր քրիստոնեայ Եկեղեցիները շարունակում են կատարել վերականգնումի այս

ընթացքում: Մենք գնահատում ենք յատկապես մեր Եկեղեցու բոլոր թեմերի բերած օժանդակությունը՝ Հիսիսային և Հարավային Ամերիկայից մինչև Աստրալիա, Եվրոպայից մինչև Միջին և Ծայրագոյն Արևելք:

Այսօր այս բեմից ուզում եմ ողջունել ներկայությունը մեր մէջ Սուրբիոյ հայութեան ամենից կենսունակ գաղութից՝ Հալէպից եկած առաջնորդ սրբազանին և աշխարհական պատուիրակութեանը, որոնք եկել են Գիւմրի և բերում են իրենց օժանդակութիւնը բնակարաններ վերակառուցելու աշխատանքին, ինչպէս արեւ են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի բոլոր թեմերը: Ես ողջունում եմ նրանց աջակցութիւնը և հանձնարարում եմ Առաջնորդ Սուրբէն Սրբազանին, որ երբ վերադառնա ինքը Հալէպ, ժողովրդին դառնայ և լինի թարգմանը մեր սիրոյն, մեր շնորհակալութեան և մեր գնահատանքին:

Եղբայրներ և քոյրեր, եկէք հիմայ բոլորս ամփոփուենք, և երբ քիչ ետքը, հոգեհանգիստ մատուցուի, մեզնից իւրաքանչիւրը մտածի և ինք իրեն ասի. ի՞նչ կարող եմ անել, որ իմ եղբայրը ինձ նման և ինձնից աւելի լաւը լինի: Ի՞նչ կարող եմ անել ես, որ ես դառնամ այս ազգին բաժին ընծայելիք անձ և ոչ թէ ազգից բաժին ստանալիք անձ: Ի՞նչ կարող եմ անել, որ իմ ներդրումը կատարեմ իմ ազգի կեանքին և ոչ թէ ես ընդունեմ իմ ազգին բարիքը և դառնամ մի տեսակ շարունակական ընդունող ուրիշի օգնութեան: Ի՞նչ անեմ, որ ես ինձ օգնեմ և ինձ օգնելով, իմ եղբօրը և քրոջը օգնեմ, լինի դա Գիւմրիում, լինի դա Արցախում կամ որեւէ մի տեղ մեր մայր հայրենիքում և ողջ հայութեան շրջանում: Եկէք նորոգուենք հոգիով, փոխուենք հոգիով, ուժեղանանք, բիրեղանանք հոգիով և Աստծուն մայենք Գիւմրիի աղէտից ութ տարիներ ետքը և ասենք. Ո՛վ Տէր, խնայիր մեր երկրին նման աղէտներից, խնայիր որեւէ մէկ ժողովրդի աշխարհումս նման աղէտներից, օրհնիր մեզ, որ կեանքի՛ն մայենք և մահուան այցելութիւնից զերծ մնանք ու, կեանքով լեցուելով, մայենք դէպի քեզ, յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն: